БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Соведининң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
ДЕКАБРЬ
17
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 295 (6831).

Өртээ 2 көп.

РСР-ниң партия-чазак төлээлери Москвадан чорупкан

СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар бистиң чуртувуска албанның найыралчы аян-чоруун кылып чоруп турган, Румынияның Социалистиг Республиказының партия-чазак төлээлери декабрь 15-те Москвадан төрээн чуртунче чорупкан. Төлээлерни Румынияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, РСР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Николае Чаушеску баштап чораан.

РСР-ниң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шиметтинген Киев вокзалынга румын аалчыларны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов болгаш өске-даа албан кижилери үдээн.

(СЭТА).

МАЛЧЫННАРГА САГЫШ САЛЫЫШКЫН

Бистиң төрээн партиявыстың болгаш чазаавыстың бүгү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга бараалгадып турарының чайынначак боттанылгазын Тываның булуң бүрүзүнден көрүп болур. Моон мурнунда чаңгыс-даа тудуг чок турган черлерде чаа суурларның болгаш хоорайларның улам калбарып, ында эмнелге болгаш культура албан черлериниң, школа четкизиниң өзүп турары; мал болгаш чер ажылында хөй күш негеттинер ажылдарны механизастап, чуртталга бажыңнарында, бүдүрүлгелерде Ильичиниң лампочкалары чайнап турары болгаш өске-даа чаартылгалар бо дугайын тодаргай херечилеп турар.

Материалдыг байлактың тургузукчулары кижилер, малчыннар дугайында сагыш човаашкын партия, совет, кедээ ажыл-агый органнарының амгы кичээнгейиниң төвүнде салдынып турар. Моон чижээнге Барыын-Хемчикте «Большевик», Өвүрде «Кызыл тук», Чөөн-Хемчикте «Большевик», Каа-Хемде «Тиилелге» колхозтарны айтып болур. Ажыл-агыйны билдилиг башкарганының, партийжи-организастыг болгаш масса-политиктиг ажылды доктаамал экижиткениниң уламындан ол колхозтарның суурлары—Кызыл-Тейниң, Ыйгылактың, Борбак-Арыгның болгаш Ильинканың чыл бүрү көрүштүг калбарып, ооң ферма, бригада төптеринде чуртталганың, культура-амыдыралдың болгаш бүдүрүлгениң чаа тудуглары немежип, кижилерниң, малчыннарның ылаңгыя кышкы үеде ажылдаарынга байдал улам экижип турар. Мурнакчы ажыл-агыйларның үлегерин бүгү черлерге калбартыры чугула.

Ажылчы чон, совет кижи дугайында ада ёзунуң сагыш салыышкынының база бир кескү херечизи болза, Тываның чеди район төптеринде амыдырал хандырылга комбинаттарының тургустунганы, республиканың элээн хөй колхозтарында болгаш совхозтарында хандырылга өрээлдерин, а чамдык ажыл-агыйларда комбинаттар салбырларын организастааны болур. Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелери кижилерге, ылаңгыя кедээниң чонунга бараалгаткан чугула хемчеглерни чамдык черлерде боттандырып турар. Дааранылга болгаш чазанылга ажылындан аңгыда, олар идиктер, шактар, савалар септээр цехтерни, эт-херексел хөлезилээр пунктуларны, парикмахерскаяны, фотографияны база организастап турар.

Кедээ чоннуң, ылаңгыя малчыннарның чуртталга амыдыралын экижидер, оларның үргүлчү өзүп турар культурлуг хереглелин хандырар талазы-биле хемчеглерни чамдык черлерде четпес организастап турарын база айтыр херек. «Сут-Хөл», «Россия» болгаш «Тес-Хем» совхозтарда байдалды маңаа чижекке киирип болур.

Бора-Тайгада беш чүс ажыг өреге бар, ында аъш-чем болгаш үлетпүр бараанарының магазиннери үр үелерде хагдынып турар ужурунда малчыннар ажылын каггаш, Ак-Даш азы Суг-Аксы аразынга бүдүн хүнде чорук-биле хереглелин хандыртынып турар. Керосин чогундан чырыткыга үс-саржагны ажыглап, ылаңгыя мал оолдаашкыны түлүктээн кышкы үеде берге байдалга таваржып турар.

Тудуг ыяжынга кандыг-даа бергедээшкин болбас—Таңды-Уланың эдээнде турар хирезинде, «Россия» совхозтуң Каскал салбырының малчыннары таарымча чок бажыңнарда чурттап турар. Оларның хөй нурузу—дөрбелчин ханазын салгаш, крышалаан, соңгалары чаңгыс каът, доразын болгаш дээвиириниң кырын чылыглаваан, кладовказы чок, плетазы кылдынмаан бажыңнарда.

Мал ажылдыг совхоз «Тес-Хемде» байдал амдыгаа чедир дүвүренчиг болбушаан. Ниитизи-биле 322 өреге малчыннардан чүгле 25 өреге бажыңныг, а өглерде малчыннарны кидис-биле база четче хандырбаан. Үстүү-Шынаа болгаш Оруку-Шынаа салбырларда чунар-бажың чок.

Мындыг четпестер «Өөк» «Найырал», «Тыва» совхозтарда, Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Эрзин районнарның чамдык ажыл-агыйларында база илерел турар. Бир эвес ажыл-агый, бүдүрүлге удуртукчулары бодунга болгаш ажыл-онаалгылыг кижилерге негелделиг, үндүрген шиитпириниң күүселдезинге доктаамал хыналдалыг турган болза, малчыннарның чуртталга амыдыралын, культура хереглелин хандырар талазы-биле көргүзүглер амгызындан ыракта эки болур турган.

Райпо болгаш рабкооп баштаар черлери кедээ магазиннерниң ажылынче, хуучуларның, хереглекчилерниң чагыгларын хандырарынче кошкак кичээнгей салып, автолавканың ферма, бригада, кыштаглар эргип садыглаар графигин чурумчутпайн турар. Ол ышкаш районнарның культура килдистериниң, районнарда харылзаа, кинофикация черлериниң четпес удуртканындан малчыннар кинону, концертти ай-айы-биле көрбейн баргылаар, почта тарадылгазы чамдык черлерде улуг үзүктелиишкинниг болбушаан.

Ажыл-херек бүрүзүн кижилер, кадрлар кылып бүдүрер болгай. Оларның чуртталга амыдыралын улам экижидери, культура хереглелин, негелде хомудалын өй-шаанда хандырары ажыл-агый удуртукчуларының, партия, совет, кедээ ажыл-агый органнарының чугула хүлээлгези болур. Кедээге, ылаңгыя малчыннар ортузунга кино үндүрүлгезин, почта тарадылгазын экижидер, автолавканың эргилде графигин шын организастаар, боттуунуңгур уран чүүл коллективтериниң ажылын боттуг удуртур ужурлуг.

Совет улустуң бүдүрген өндүр-улуг үүле-херектериниң, чогаадыкчы инициативазының юбилейлиг чылда байлак дуржулгазын быжыглавышаан, беш чылдың үшкү чылында Тываның малчыннары улам чедиишкинниг болурунга бүзүрелдиг.

Ирина Даназырың—«Найырал» совхозтуң Булуң-Терек салбырының сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы. Юбилейлиг чылда бодунга быжыглаан инек бүрүзүнден 1800 килограмм сүттү саар деп бедиткен хүлээлгени саанчы алган турган. Саанчы ол хүлээлгезин он бир айлар иштинде чедиишкинниг күүсеткен — 1811 кг болган. Чыл түңнелинде инек бүрүзүнден саалда 1900 килограмм чедер деп, ол бүзүрелдиг чугаалады.

Бүдүрүлге ажылы-биле чергелештир И. Даназырын идепкейлиг хөй-ниитичи, Чаа-Хөл суур Совединиң депутады.

ЧУРУКТА: саанчы И. П. Даназырын.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

РСР-ниң партия-чазак төлээлериниң Совет Эвилелинге чоруп турган дугайы

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң чазаанын чалаанын ёзугаар Румынияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, РСР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы эш Николае Чаушеску баштаан Румынияның Социалистиг Республиказының партия-чазак төлээлери албанның найыралчы аян-чоруун кылып, 1967 чылдың декабрь 14-теп 15-ке чедир Москвага чоруп турган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш чазаанын удуртукчулары-биле Румынияның Социалистиг Республиказының партия-чазак төлээлериниң аразынга чугаалажыышкыннар ак сеткилдиг болгаш найыралчы байдалга эрткен. Совет-румын харылзааларны улам ыңай хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле, делегейниң амгы байдалының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чугула айтырыгларының талазы-биле саналдарны делгереңгейи-биле солушкан.

РСР-ниң партия-чазак төлээлери чоруп турган дугайында дыңнадыгда чугаалап турары: талалар боттарының чурттарында социализмни болгаш коммунизмни тургузарының чорудуушкунунуң дугайында, ССРЭ-де болгаш РСР-де улус ажыл-агыйын, эртемни, культураны хөгжүдер, ажылчы чоннарның материалдыг чаагай амыдыралын бедидер талазы-биле боттандырып турар чугула хемчеглерниң дугайында информацияны солушкан.

Төлээлер экономиктиг кады ажылдажылганы, бүдүрүлге болгаш эртем-техниктиг кооперастаашкынны хөгжүдер болгаш калбартырының айтырыгларын чугаалажып, моон мурнунда чарган дугуржулгаларының күүселдезиниң дугайында саналдарны солушкан.

Даштыкы политиктиг айтырыгларны чугаалажып турар үезинде ийи чурттарның төлээлери делегейниң амгы байдалы тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, империалистиг реакцияга болгаш агрессияга удур демисежип турар күштерниң улам ыңай өскени-биле тодараттынып турар деп демдеглээнин дыңнадыгда оон ыңай айтып турар. Делегейниң амгы байдалында социализмни болгаш коммунизмни тургузарының сорулгаларын чедиишкинниг боттандырарының, делегейге социализмниң туружун быжыглаарының база бир чугула негелдези болза делегейниң чаа дайынның айыылын болдурбас дээш, ол дугайын хамыктың мурнунда АКШ-тың Вьетнамда агрессиязының үргүлчүлээшкининиң херечилеп турары ышкаш, чепсектиг күштерни шуут ажыглаарынга безин чалданмайн турар империализмниң агрессчи чимзениишкиннеринге удур демисел болур дээрзин талалар демдеглээн.

Совет Эвилели болгаш Румынияның Социалистиг Республиказы АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын эң шиитпирлиг-биле буруу шапкан болгаш вьетнам улуска ооң чөптүг маадырлыг демиселинге бүгү талалыг дузаламчыны моон соңгаарда көргүзерин медеглээннер.

Талалар тайбыңны болгаш Европаның айыыл чок чоруун быжыглаарының айтырыгларынче улуг кичээнгейни углапдырып, Европада болуушкуннарның хөгжүлдези Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның Политиктиг консультативтиг комитединиң Варшава болгаш Бухарест чөвүлел хуралдарынга Европаның айыыл чок чоруун хандырарының айтырыгларының талазы-биле ажылдап кылган шутумунуң шынныын бүрүнү-биле бадыткап турарын демдеглээн.

Империалистиг агрессияның оруунга идегелдиг моондак, Европада тайбыңны камгалаарынга шиитпирлиг күш—Варшава Керээзиниң организациязын улам ыңай быжыглаарының чугулазын ийи талалар демдеглээн.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Румынияның Коммунистиг партиязының төлээлекчилери СЭКП биле РКП-ның аразында харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чугула айтырыгларының талазы-биле саналдарын солушкан.

Марксисчи-ленинчи улуг өөредигге, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге болгаш акы-дуңма партияларның кады ажылдап кылган документилеринге үндезилээш, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң сырый каттыжыышкынын болгаш чаңгыс эвин быжыглаарынга бүгү-ле хемчег-биле дузалаарын СЭКП биле РКП боттарының бирги чергениң сорулгазы кылдыр санап турар.

(СЭТА).

ТАҢДЫЖЫЛАРНЫҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИ ДЕТКИИШКИНДЕ

Улуг-хемчилерниң чаа хүлээлгелери

Юбилейлиг чыл ажыт киреринин кырында келген. Улуг-Хем районнуң ажылчы чоннарынга бо чыл Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чылынга алдар кылдыр сорук кирген күш-ажылдың чылы болган. Бо дугайын район төвүнге болуп эрткен кедээ ажыл-агыйның болгаш бүдүрүлге, албан черлериниң активчилериниң чөвүлел хуралынга демдеглээн.

Районнуң колхозтары, совхозтары юбилейжи чылда тараа культураларының гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 14,7 центнер дүжүттү, азы эрткен чылгызындан 8,3 центнер хөйнү алган. Күрүнеге тараа садар план 2,5 катап ажыр күүсеттинген.

Районнуң малчыннары күрүнеге эът, дүк садарының чыл планын ажыр күүсеткен. Ынчалза-даа республикада күрүнеге сүт садарының чыл планын ам-даа күүсетпээн ийи районнуң бирээзи Улуг-Хем болуп артып турар. Районда малдың хорамчазы улуг, төрүүр чүс баш малга онаалтыр чаш төл ап турарының хуузу дыка эвээш, инек малдың тарып боозадылгазының планы күүсеттинмээн. Мал ажылын чорударының культуразы дыка чавыс. Районда үлегер-дуржулгазын ап болур бригадалар, фермалар болгаш мурнакчы кижилер бар. Ынчалза-даа оларның дуржулгазы массалыг нептеревейн турар.

Активтиң хуралынга бар четпестерни демдеглээш, Таңды районнуң ажыл-ишчилериниң кыйгырыын изиг чүүлдүгээнүүшкүн-биле деткивишаан, беш чылдың үшкү чылы—1968 чылда чедип алыр социалистиг хүлээлгелерни чугаалажып шиитпирлээн.

Районнуң кедээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери күрүнеге тараа садарының беш чыл планын 1969 чылда, а сүт, эът, дүк талазы-биле 1970 чылдың ноябрь 7-де күүседир. Беш чылдың үшкү чылында районнуң тараажылары тараа культураларының суггарылга чок черлериниң гектар бүрүзүнден 9,5, суггарылгалыг черлериндеп 14 центнер, кукурузаның ногаан массазын гектардан 120, картофельди—80, ногааларны—150 центнерни өстүрүп алыр.

1968 чылдың тарылгазының шөлдеринге 15 муң тонна органиктиг чемишчидилгени, 1200 га суггарылгалыг шөлге минералдыг чемишчидилгени төгер. Капитал септелгени болгаш чаа тудугну 120 километр узун дурттуг суггарылга системазынга чорудар. 225 га сиген кезер шөлдү үндезини-биле экижидер болгаш ооң гектар бүрүзүнден 16 центнерден эвээш эвес дүжүттү алыр.

Тараа культураларының 1700 гектар шөлүнге химиктиг прополканы, 6000 гектарга хээкчилер-биле демиселди чорудар. Тараа культураларының тарылгазын эң дээре агротехниктиг хуусааларда чүгле сорттуг болгаш чажар шынарынга чедир ажылдап кылдынган үрезиннер-биле чорудар. Колхозтарга, совхозтарга машина-трактор парыгының техниктиг хандырылгазын экижидерин чедип алыр: тракторларның, комбайннарның заправказын бүрүн механизастаар, тракторларның болгаш кедээ ажыл-агый машиналарының септелгезин 1968 чылдың апрель 1-де доозар. Чижекке алган бир тракторга ажылдап кылыышкынны чымчак аңдарылгага шилчидерге 350 га чедирер, комбайнның ээлчегле ажылдаарын 15 хуу бедидер. Механизаторларның мергежилин бедидер сорулга-биле кышкы үеде оларның өөредилгезин организастап, үш кижи бүрүзүнүң бирээзинге-ле бирги азы ийиги класстың тракторист-машинизи атты тывыскан турарын чедип алыр.

Беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседиринге малчыннар боттарының салыышкынын киирерлер. Бо сорулга-биле 1968 чылда саар инек бүрүзүнден 1350 кг сүттү саар болгаш күрүнеге 3500 тонананы садар, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргыыр, күрүнеге зачёт деңзи-биле 390 тоннаны, азы пландан 210 центнер хөйнү садар сорулганы салган. Төрүүр чүс баш малга онаалтыр 78 бызааны, 85 хураганны, кол хавандан 12, дуңгуш хавандан 6 төлдү алыр. Кызыраашкынны болдурбас төлээде, инектерниң, хойларның тарып боозадылгазын калбаа-биле нептередир. Кышкы үеде сүт-бараан фермаларынга бөдүүн чемнерни белеткээр, буска ылбырадыр хемчеглерни алыр. Мал ажылдакчыларының тускай билиин бедидер сорулга-биле ажыл-агыйларга зооветеринарлыг өөредилгени организастаар болгаш ооң түңнелдиг болурун чедип алыр.

Планныг онаалданы чыл бүрүнүң декабрь 28-те күүседир, 1970 чылдың ноябрь 7-де автотранспорттуң маңнаарын 800 муң тонна-километр чедирер, пландан ажыр 18 муң литр кывар чүүлдү, 360 автопокрышканы камнап алыр деп, Шагаан-Арыгның автоажыл-агыйының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары хүлээлгени алганнар.

Автомобильдер чуур черин тургузар, девискээрни асфальтылаар, тускай болгаш хеп чуур черлериниң тудуун доозар, чамдык цехтерни чаартып дерийр, бүдүрүлгениң технологиязын болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип тургаш, чүък сөөртүлгезиниң бот-үнезин кудуладыр дээн ышкаш хүлээлгелер база алдынган.

Районнуң амыдырал хандырылга комбинаты ниити болгаш бараанныг продукция талазы-биле бүдүрүлгениң чыл планын 1968 чылдың декабрь 25-те күүседир. Бүдүрүп үндүрер продукциянын бот-үнезин 1 хуу чиигедир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаанынга удур 2 хуу бедидер. Пландан ажыр 2500 рубльдиң орулгазын бээр.

Районнуң «Сельхозтехника» салбыры беш чыл планын бүгү көргүзүглер талазы-биле 1970 чылдың ноябрь 7-де күүседир. Беш чылдың үшкү чылында 103 тракторну, 40 комбайнны, 45 автомобильди, 20 дизель, 100 карбюратор шимчедикчилерин септээр, бир рубль бараанныг продукцияа бүдүреринге чарыгдалды 0,2 көпеек кудуладыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 3 хуу бедидер. 1100 киловатт-шак электроэнергияны камнап алыр, бараан саарылгазының планын 102 хуу күүседир болгаш оон-даа өске.

Суггарылга системазының эргелели ажылдарның бүгү хевирлериниң талазы-биле беш чыл планын 1970 чылдың август 1-де күүседир деп хүлээлге алган. 5000 га шөлдү суггарар иштики ажыл-агый буталарының капитал септелгезин чорудар, 25 гидротехниктиг дерилгелерни кылыр. 1968 чылдың октябрь 1-ге чедир 20 муң кубометр хемчээлдиг суггарылга буталарының арилгазын чорудар, 12 гидротехниктиг дерилгелерни кылыр. Октябрь 15-ке чедир 100 километр узун дурттуг эрги суггарылга буталарын катап тургузарын чорудар. 1970 чылга чедир 9 муң гектардан эвээш эвес шөлге суггарылганы чорударын чедип алыр, ооң иштинде чаштырар суггарылганы 600 гектарга чорудар.

«Найырал» совхозта рабкооп бараан саарылгазының, ниитиниң чемненилгезиниң, ном садыглаарының талазы-биле чыл планын 1968 чылдың декабрь 25-те күүседир. Улуг-Хем райпозу бараан саарылгазының, ниитиниң чемненилгезиниң, хлеб быжырарының талазы-биле чыл планын 1968 чылдың декабрь 20-де 101 хуу күүседир.

Районнуң оон-даа өске ажыл-агый черлери беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир, 1968 чылда чедип алыр сорулгалар талазы-биле тодаргай хүлээлгелерни алгылаан.

Ажылдап кылдынган социалистиг хүлээлгелерни активтиң хуралынга чугаалажып бадылааш, Чөөн-Хемчик районнуң ажылчы чоннарын социалистиг чарышка кыйгырган.

БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫН ХУУСАА БЕТИНДЕ

Деткээн

Таңдыжыларның беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дугайында эгелээшкинин «Сүт-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери изиг-биле деткээн.

Бир эвес чүс хойга онаалтыр Ооржак Дажы-Намчал 123, а Ондар Доржу—126 хураганны алган болза, ол чедиишкинни беш чылдың үшкү чылында улам өстүрерин олар хүлээнген.

Саанчылар Ондар Шортак, Ховалыг Шондайты олар он бир ай иштинде ийи-ийи муң килограмм сүттү сагган. Шак ындыг мурнакчыларның хүрээлени өскен тудум-на, ажыл-агыйның ниити чедиишкиннери өзер дээрзин ажылчыннар билип турар. Совхозтуң ажыл-ишчилери беш чыл планын 1970 чылдың ноябрь 7-ге чедир күүседир деп шиитпирлээн.

Аныяктар бригадазы

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунда Седен Намзырайның удуртуп турганы мал чеми белеткээриниң аныяк механизаторларының бригадазы ийи планныг онаалданы күүсеткен, азы 650 тонна сиген белеткээр планны 1242 тонна чедирген. Ол бригада ам кыштагларже мал чеми чедиреринде эки ажылдап турарын СЭКП райкомунуң чоокта эрткен пленуму демдеглээн.

С. ТАМБА.

Сөглээн сөс ээлептинер

Беш чыл планының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр талазы-биле таңдыжыларның эгелээшкинин изиг деткивишаан, бистиң колхозтуң ажыл-ишчилери амдыгааштан эгелеп, бо талазы-биле организастыг хемчеглерни ап эгелей берген. Оларга ниитиниң малының баш савын өстүрериниң планнарын чүзүн аайы-биле күүседир, ооң продуктулуун бедидер дээш малчыннар ортузунга организас-массалыг ажылды, зооветеринарлыг өөредилгени, мурнакчы дуржулга солчулгазын организастаар, чер ажылының культуразын бедидер хемчеглер хамааржыр. Ол ажылдарны чедиишкинниг чорударынга, малдың халдавырлыг аарыгларынга удур профилактиктиг ажылдарны экижидери, малдың чем-суурунун четчир курлавырын тургузары чугула деп санап турар бис. Колхоз бо чылын ниитизи-биле төрүүр чүс баш малга онаалтыр 80 бызааны, 80 кулунну, 80 анай, хураганны менди алырын хүлээнип турар.

Колхозтуң ажыл-ишчилери юбилейлиг чылдың социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, күрүнеге эът, сүт, дүк садар чыл планнарын октябрь 8-те, хуусаа бетинде күүсеткен. Бо дээрге биске эки түңнел. Ол юбилейжи күш-ажылчы сорукту салбас дээш келир чылын оон-даа артык күжениишкинниг ажылдаары чугула. Эът планынга киирер малдарны семиртилгеге тургузар, саар инектерге немелде мал чемнери бээрин элбедир, хой дүгүн дүжүрбезинге кышкы кажааларга хойлар ышкамнай бээр чорук болдурбайн, вентиляция тургузар чорук ажылды чедиишкинниг чорударынга дөгүм-нүг деп чүвени дуржулгавыстан көрген бис. Мал чеми культураларны 1000 га шөлге тарыыр, ооң иштинде кукурузаны 200 гага тарыыр болгаш оон га бүрүзүнден 150 центнерден эвээш эвес ногаан массаны алыр, бо чорук четчир хемчээлдиг мал чеминиң курлавырын тургузарынга улуг ужур-дузалыг.

Тарылга ажылының ээлчеглиг кампанияларын бедик агротехниктиг хуусааларда эрттирер дээш тракторларның капитал септелгезин март 20-де, кожуг машиналарын январь 1-де, комбайннар септелгезин июль 10-да доозар бис. Үрезинни чажар шынарынга чедир арыглаарын, хоранаарын апрельдиң 15-те доозар бис. Оон аңгыда, тудуг, суур чаагайжыдылгазының талазы-биле база чамдык ажылдарны кылыр: суурга 4 аал иштин чурттаар бажыңнарны тудар, төп кудумчуга полисадниктерлиг ыяш тарылгазын чорудар болгаш кудумчуларның тротуарларын кылыр. Бир чунар-бажыңны тудар, малчыннар чурттаар 11 бажыңны ажыглалга киирер, 400 хой кирер үлегерлиг кажааны, 6 бөдүүн кажааны, хураганнар турар 4 кажааны кылыр, 200 инек, 150 бызаа турар үлегерлиг кажааларны механизациязы-биле кады июль 4-де доозар.

Колхоз төвү суурнуң электри шугумун долузу-биле чаартыр болгаш төп сүт-бараан фермазын телефон, электри, радио-биле бүрүн хандырар. 160 олуттуг чаа школаны, 2 аал иштин чурттаар башкылар бажыңының тудуун кылыр болгаш школаны чаа өөредилге чылынга белеткээр ажылдарны келир чылдың август 1-де бүрүн доозар бис. Клубка шииниң, танцының, ырының бөлгүмнериниң репетицияларын неделя санында эрттирип тургаш, фермаларже, бригадаларже, кожавыста ажыл-агыйларже концерт-биле үнүүшкүннерни доктаамал кылып турарының графигин тургускан. Кино көрүкчүлериниң санын ийи катап көвүдедип, библиотекага номчулга конференцияларын, клубка мурнакчылар-биле ужуражылгалар, янзы-бүрү темаларга диспуттар, аныяктар кежээлерин эрттирип турарын планнаан. Бо бүгү культура-массалыг ажылдарны доктаамал чорудуп турар бис.

Ынчангаш, келир чыл, бежен совет чылдарының чыл бүрүзү ышкаш, улуг чаартылгаларның, колхозувустуң экономиказының улам ыңайгы быжыгылышкынының, колхозчуларның материалдыг чаагай байдалының көдүрлүүшкүнүнүң чылы болзун дээш бүгү күжүвүстү салып ажылдаар сорулганы салган бис.

С. ОНДАР,
Эрзинде Ленин аттыг колхозтуң
партия организациязының
секретары.

КОММУНИСТЕРНИҢ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Ажылчы массаларның янзы-бүрү ажыл-чорудулгазын удуртур талазы-биле партия организацияларының ажылы нарын болгаш хөй талалыг. Экономиканың, культураның, нийтилел харылзааларының улам ынай хөгжүлдезиниң айтырыглары, күрүнениң болгаш башкарылганың демократтыг хевирлериниң хөгжүлдезиниң төөгүлүг дүрүмнериниң болгаш өске-даа нийтилел-политиктиг проблемалар бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарының сонуургалын хаара тудуп турар. Бо бүгү болза партия организацияларының талазындан идеологтуг ажылды күштелдирерин, масса-политиктиг ажылдарны таарыштыр тургузарынга коммунистерниң ролюн бедидерин негеп турар. Амгы үеде пропагандист азы агитатор болбайн турар, хана солун редакторлавайн турар азы республика солуннарының ажылынга киришпейн турар, бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң башкарыкчызы болбайн, азы профессионал-техниктиг өөредилгени удуртпайн турар ындыг коммунистер бисте ховар.

Ындыг-даа болза партия организацияларының талазындан чоннуң идеологтуг негелделериниң хандырары коммунистерниң марксисчи-ленинчи теорияның үндезиннерин болгаш коммунистиг нийтилел тургузуушкунунуң практиктиг айтырыгларын шиңгээдип алырының эргежок чугулазын болдуруп турар. В. И. Ленин мынчаар бижээн: «Кижи нийтилелиниң тургузуп кааны бүгү байлактарны билири-биле бодунуң угаан бодалын байыдып алганда, чүгле ынчан коммунист болуп шыдаар». Коммунистиң мөзү-шынарының дугайында бо ленинчи тодарадыг болза партияның иштики амыдыралының уставтыг негелделеринде сиңниккен.

Коммунистерниң партийжи-политиктиг өөредилгезиниң дугайында айтырыгларны шиитпирлеп тура, Чөөн-Хемчиктиң партия организациялары партия чырыдыышкынының четкизиниң ажылын эки организастаар дээш хөй күжениишкинни үндүрген.

1965—66 өөредилге чылында районга марксизм-ленинизмниң үндезиннериниң 17 школалары, 34 эге политшколалар 850 партия кежигүннерин хаара туткан турган. Пропагандистерниң составының бир онзагайы оларның 80 хуузу коммунистер, 78 хуузу дээди болгаш дооспаан дээди эртемниглер болуп турган. Баштайгы чылдың ажылының дуржулгазы политиктиг өөредилгениң школа системазының болгаш политшколаларның өөредилге планнарының таарымчалыын бадыткаан.

1966—67 өөредилге чылында политшколалар холдуунда эрги дыңнакчылары-биле болгаш эрги пропагандистери-биле өөредилгениң ийиги чылын уламчылаан. Партия организацияларының кандидаттар-биле долдунганының болгаш аныяктарның политиктиг өөредилгеже чүткүлүнүң түңнелинде эрткен өөредилге чылында 7 эге школаларга болгаш марксизм-ленинизмниң үндезиннериниң 2 школазынга бирги чылдың программазын өөренир бөлүктерин организастаан. Эрткен өөредилге чылында районга нийтизи-биле 1250 кижи, оларның иштинде 860 коммунистер политиктиг өөредилгеге хаара туттунган турган. Апрель, май айларда сөөлгү кичээлдерни эрттирген түңнелинде 290 коммунистер эге политшколаны доосканы дугайында шынзылгаларны алгылаан.

Бо өөредилге чылында 31 эге политшколалардан болгаш марксизм-ленинизмниң үндезиннериниң 16 школаларындан аңгыда аныяктарны кижизидериниң философтуг проблемаларын өөрениринин 4 семинарларын организастаан бис. Өөредилгениң ийиги чылында башкыларның политиктиг өөредилгезин педагогиканың философтуг проблемаларын өөрениринче угландырар чүткүл илереп келген. Ынчангаш политиктиг өөредилгениң бир янзы хевири болур семинарлар районга ынчаар тыптып тургустунган.

Бо өөредилге чылында районнуң партия организациязының составы коммунистерниң политиктиг өөредилгезиниң талазы-биле мынчаар хуваттынган: коммунистерниң 18 хуузу марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаларда, 43 хуузу эге политшколаларда, 4 хуузу теоретиктиг семинарларда, 9 хуузу политиктиг информациялар бөлүктеринде, 3 хуузу дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң заочниктери, 7, 5 хуузу пропагандистер, 6 хуузу хууда планнарлыг өөренип турар.

Политиктиг чырыдыышкынның школаларының районга үшкү чылының ажылы кижилерниң политиктиг бот-өөредилгеже идепкейиниң бедээнин болгаш политиктиг билиглерниң пропагандазын организастаанында элээн экижидилгелерниң барын көргүзүп турар. Партия организацияларында бодунуң ажылынга ынак, дуржулгалыг пропагандистер илереп келген. Бажың-Алаакта марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школаның пропагандизинде Тамара Ооржак үш чыл улаштыр ажылдап турар. Ол дээди эртемниг башкы кичээл бүрүзүнге хыңамчалыг белеткенип келген. Райплан даргазы коммунист Василий Түметей райкүүскомда эге политшколаның кичээлдерин үш чыл улай бедик харыысалгалыг эрттирип турар. Хөрүм-Даг школазының башкызы Дагба Ховалыг пропагандисчи ажылды чедиишкинниг чорудуп турар.

Школаларның дыңнакчыларының политиктиг билииниң деңнели бедээн тудум-на, оларның бүдүрүлгечи болгаш хөй-нийтичи идепкейи күштелир. «Искра» колхозта эге политшколаның дыңнакчызы, ол колхозтуң комбайнери Сат Шооча колхозтуң септелге мастерскаязының эргелекчизинде депшиттирген, дыңнакчы Ондар Шаңгыр-оол колхоз төвүнде партия группазының секретарында соңгуттурган. Хөр-Тайганың эге политшколазының пропагандизи Ондар Маспый-оол «Сүт-Хөл» совхозтуң парткомунуң партия чырыдыышкынының кабинединиң эргелекчизинде депшиттирген.

Ооң-биле чергелештир чамдык политшколаларның ажылында четпестерниң барын демдеглээр херек. Чадаана «Сельхозтехниканың» чанынга тургустунган эге политшколаның пропагандизи эш Ивановтуң (партия эге организациязының секретары база ол турган) коммунистерниң политиктиг өөредилгезин чедир үнелевээнинден эрткен өөредилге чылында ол школа ажылдаваан. Бо өөредилге чылында партия организациязы ону пропагандист ажылдан дүжүрген. «Октябрь 30 чылы» колхозка эге политшкола кичээл эрттирер чер-биле хандыртынмааның уламындан эрткен өөредилге чылында кичээлдер хөй катап үзүлген. Райпода партия организациязы (секретары эш Потапова) коммунистерниң политиктиг өөредилгезин багай организастаан.

Эрткен өөредилге чылында, политэкономияны өөренип кирип турда, чамдык терминнерни орус дылдан тыва дылче очулдурарынга бергедээшкиннер тургулаан. Бо талазы-биле чогуур дузаламчыны политиктиг чырыдыышкын бажыңы болгаш «Шын» солуннуң редакциязы көргүскен. Ынчангаш политэкономиканың-даа, философтуг билиглерниң үндезиннериниң-даа талазы-биле материалдарны доктаамал парлап турарын ам-даа күзеп турар бис. Марксизм-ленинизмниң үндезиннериниң школалары көргүзүг материалдарының талазы-биле чедимче чок байдалда. Школалар бо талазы-биле чогуур дузаламчыны хереглеп турар.

Районда партия чырыдыышкынының четкизиниң школалары өөредилгениң үшкү чылының программазын чедиишкинниг доозуп шыдаар дээрзинге дадагалзавайн барып болур.

В. САПРЫКИН,
СЭКП райкомунуң политиктиг чырыдыышкын кабинединиң эргелекчизи.

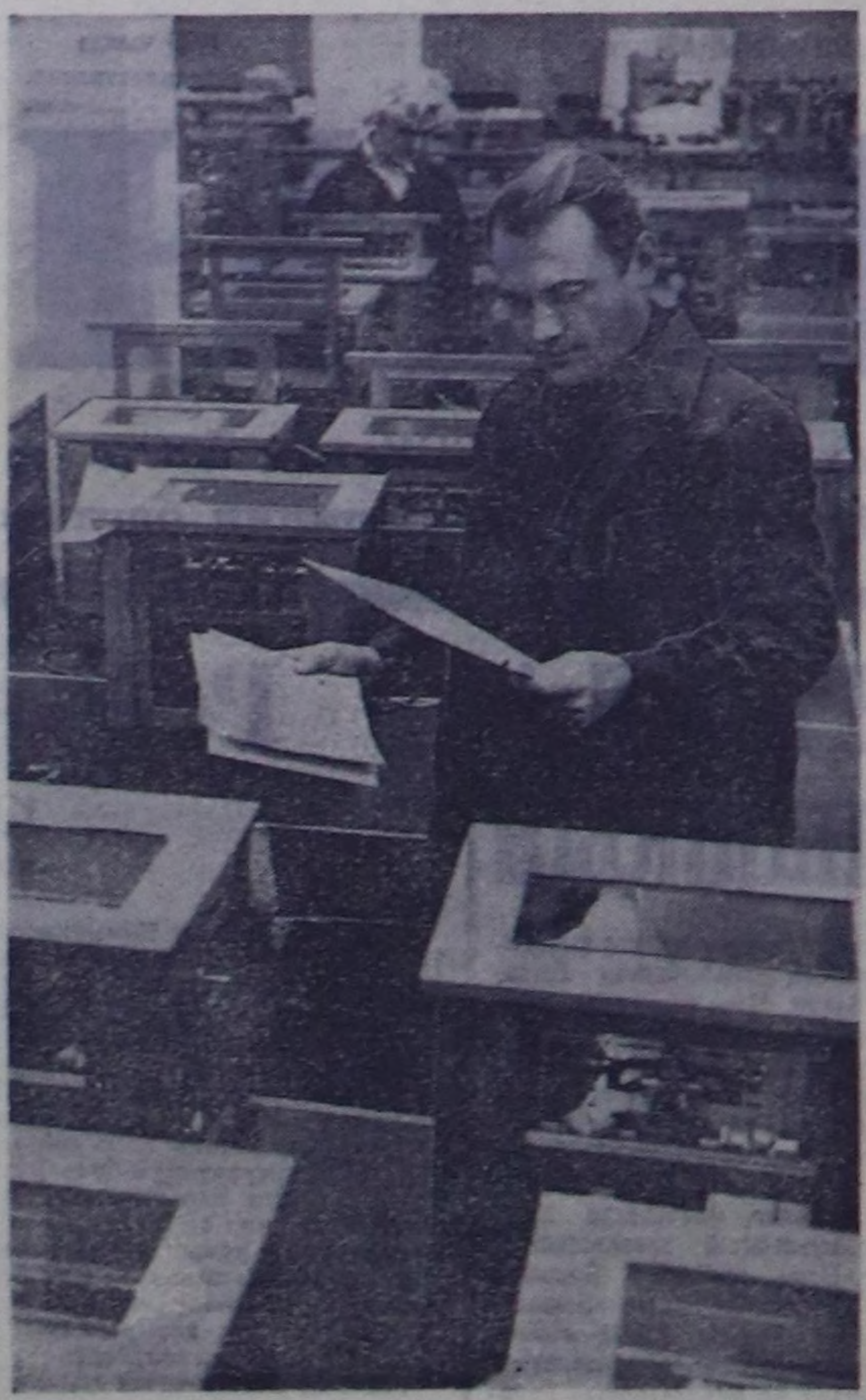

ЛЕНИНГРАД. «Госметр» заводтуң сайзыраңгайжыдылга чогаадыкчылары Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга белеткелдиң хүннеринде бүдүрүлгениң ажылдаар аргазын сайзыраңгайжыдарынче угланган ээзэш эвес саналдарны киирген, 114 муң рубль камналгалыг болур түңнелди чедип алган.

Ол камналганың 15 муң рубли — сайзыраңгайжыдылга мурнакчызы инженер Валерий Ванагтың үлүг-хуузу болган. Ванаг анализ кылыр деңзилерниң кезектерин кылырының аргазын экижидер хөй чүүлдерни кылган.

Аныяк коммунист В. Ванаг бодунуң чаа чогаадылга ажылдары-биле база 10 муң рубльди камнап алырын хүлээнген.

ЧУРУКТА: инженер-сайзыраңгайжыдыкчы Валерий Ванаг.

Фото *М. БЛОХИННИН.*
СЭТА-ның фотохрониказы.

Допчузу-биле

Актив хуралы

Өвүр районнуң партия активиниң хуралы болуп эрткен. Аңаа СЭКП обкомунуң VI пленумунуң түңнелдери болгаш районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидеринче угланган чамдык эки ажылдар районга чоруттунганын актив хуралы демдеглээн. Сөөлгү үеде амыдырал хандырылга комбинады, чунар-бажың, аалчылар бажыңы бүдүрүлге, орулга планын ажыр күүседип турар апарган. Оларның кайызы-даа чыл планын күүседип алган.

Ынчалза-даа чоннуң амыдырал хандырылгазында улуг четпестер барын партия активи айыткан. Амгы үеде район төвү безин чырыткы чок болуп турар. Дааранылга мастерскаязының даараан хептериниң шынары багай болуп турарын, чагыгны чогуур өй-шаанда күүсетпейн келгенин актив хуралынга демдеглээн. Чамдыкта магазиннерге калбак хереглелдиң барааннары үстү бергилээр таварылгалар тургулаан. Ол бүгү четпестерни чайладырынче угланган шиитпирни районнуң партия активиниң хуралы хүлээп алган.

Комсомол конференциязы

Чоокта чаа Бай-Тайга районнуң комсомол конференциязы болуп эрткен. Аңаа ВЛКСМ райкомунуң ажылының дугайында отчёттуг илеткелди райкомнуң бирги секретары Ооржак Савый-оол кылган. Илеткелдиң талазы-биле 16 кижи санал берген.

Конференция аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң херээнде четпестерни айыткан, «Малчын» колхозта болгаш «Тээли» совхозта ВЛКСМ комитеттери ам-даа кошкак ажылдап, комсомол эге организацияларын четпес удуртуп турар дээрзин илеткелчи болгаш санал бергеннер демдеглээн.

Конференция соонда ВЛКСМ райкомунуң организастыг пленуму болуп эрткен. Комсомолдуң Бай-Тайга райкомунуң бирги секретарынга Ооржак Савый-оол соңгуткан.

Бедик деңнелде

Бо чылын Бай-Тайга районда партия чырыдыышкынының өөредилгези организастыг чоруп турар. Ылангыя «Мурнакчы» колхозта политиктиг-даа, зооветеринарлыг-даа өөредилгениң чоруп турары черле эки. Ийи хойжу бригадаларда ийи политшколалар ажылдап турар. Оларның пропагандистери — кодээ Совет даргазы Ондар Ойдуп, колхоз даргазы Хертек Кудурукпай олар кичээлдерни неделя санында чорудуп турар. Кижизидилге ажылынга удуртукчу ажылдакчыларның шак ынчаар киржип турарын колхозчулар кончуг таарымчалыг кылдыр көрүп турар.

Ол ышкаш, политиктиг өөредилге «Кара-Хөл» колхозта, «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының төвүнде болгаш ийи хойжу бригадаларында эки чоруп турар. Чижээ, Дуралыгның хойжу бригадазында политшколаны салбырның комсомол организациязының секретары Крас Салчак эки удуртуп, кичээлдерни эки шынарлыг, идейлиг бедик деңнелге эрттирип турар.

Планын ажырган

Бо аңныыр сезонун организастыг, олчалыг эрттирер дээш Бай-Тайга районнуң аңчылары бедиттинген хүлээлгелерни боттарының район слёдунга алганнар. Сезонда 13 муң рубльдиң өлүүн белеткел черлеринге киирерин дугуржуп алгаш, районда 210 кижи аңнап үнген турган. Декабрьның бирде медээ-биле алырга, белеткел черлеринде 16210 диин, ийи чүс ажыг киш, дилги кештери болгаш өске-даа үнелиг өлүктер кирген. Юбилейлиг чылдың дөрткү кварталында район 5600 рубльдиң өлүүн белеткээр турган болза, аңчылар 12224 рубльдиң өлүүн белеткел черлеринде киирген.

Ынчангаш районнуң өлүк белеткээр планы күүсеттинер четкен.

Өлүк белеткелиниң талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерни Шуйнуң, Бай-Талдың аңчылары эрестиг күүседип турар. Кара-Хөлдүң аңчылары сезонда 3 муң диин, 150 киш дужаар хүлээлге алгаш, декабрь бирге чедир чүгле 500 диин, 10 киш дужааган. Моон алгаш көөрге «Кара-Хөл» колхозтуң баштаар чери, кодээ Совет аңчыларны аңныыр сезонунда багай организастаан-дыр. Районнуң белеткел черлериниң ажылдакчылары аңчыларның эккелген тывыжын хүлээп алыр ажылды эки организастаан.

Х. ДОЙНУР.

КҮСКҮ ХЕВЭЭР

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Ак-Тал салбырының малчыннарынга ужуражы бергеш, малдың байдалын айтырарга мынча дээр:

— Хандырылга эки, мал-даа күскү хевээр — деп, кадарчы бүрүзү сорукту харыылаар.

Салбырның бүгү ажылчыннары кыштаглаашкынче онза кичээнгей салган, кажааларны септеп чылыглаан, мал чеминиң сөөртүлгезин эки организастаан. Чүгле ноябрьда 130 тонна мал чемин, 2 тонна дусту коданнарда чедирген, кадарчыларның хереглелинге 75 кубометр оттулар ыяш дүжүрткен. Мал чеми болгаш оттулар ыяш сөөртүр тракторларны тускайлааш, кышкы ажылга дуржулгалыг механизаторларны быжыглаан.

Малдың ажаалда-тежээлгезин эки организастааны-биле салбырның 1038 баш бода малы ноябрь айның дургузунда 4,8 тонна немелде деңзини берген. Маңаа кадарчылар М. Девер-оол, К. Хуурак, О. Хүрбе олар бедик көргүзүглүг болганнар.

Д. ШУЛУУ.

Эң-не хөй кижи киржикчилиг, чоннуң массалыг органнары — кодээ болгаш суур Советтериниң ажыл-чорудулгазын идепкейжидеринче, оларның ролюн улам бедидеринче Коммунистиг партия болгаш Совет чазак онза кичээнгейни угландырып турар. Кодээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында, Советтерниң удуртулгазынга хамааржыр амыдырал хандырылганы, садыг болгаш нийтиниң чемненилгезин экижидер хемчеглер дугайында база чоннуң чагаа, билдириишкиннерин сайгарып көөрүнүң болгаш хүлээп алыышкыннарны организастап турарының талазы-биле СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бо чылын чугула доктаалдарны үндүрген. Ук доктаалдарны амыдыралга боттандырар талазы-биле Советтерге организастыг хемчеглерни ап чорутканының түңнелинде чамдык ажылдар кылдынган. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму хоорай, кодээ болгаш суур Советтериниң даргаларының үш хонуктуг семинарын организастап эрттирген. Семинарның ажылынга 50 ажыг Советтерниң даргалары киришкен.

Советтерниң масса чон-биле харылзаазын быжыглаар, организас-массалыг ажылдарны экижидер, социалистиг хоойлу-дүрүмнү быжыглаар, коммунистиг кижизидилге, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга Советтерниң удуртулгазының болгаш делегей байдалының дугайында темаларга солун, ажыктыг лекцияларны партия болгаш совет ажылдакчылар семинарга номчаан. Семинарның киржикчилери республиканың мурнакчы кодээ Советтериниң бирээзи — Эрги-Барлык кодээ Советтиң ажыл-дуржулгазы-биле база танышкан. Сөөлгү үеде дээре ажылдыг Советтерниң санынга Бии-Хем районнуң Аржаан кодээ Совединин киирип турар. Ук Совет мурнуку чылдарда кошкак ажылдыг Советтерге хамааржып турган болза, ам ында ажылды көскүзү-биле эде организастаан. Хожудангай байдалдан уштунуп, Советтиң ажылын чаартып чорудар талазы-биле кыска үениң иштинде кандыг ажылдар чорутканын Аржаан кодээ Советтиң күүскомунуң даргазы эш Бичии-Уруг семинарга чугаалаан.

Семинарның сөөлгү хүнүнде республиканың министерстволарының, ведомстволарының, албан организация черлериниң удуртукчулары-биле каттышкан түңнел хурал болган. Аңаа кодээ ажыл-агый министри эш В. Е. Серяков чүве чугаалааш, Советтерниң кичээнгейин мал кыштаглаашкынынче, часкы тарылгага белеткел ажылдарынче угландырган. Мал кыштаглаашкыны республикада нийтизи-биле чүгээр чоруп турза-даа, чамдык ажыл-агыйларда байдал дүвүрээзиниг болуп, чорутса чогуур хемчеглер дыка четпес организастаттынган. Чижээ, Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунда (Бүрен-Аксы кодээ Совет), «Октябрьның 30 чылы» колхоз (Кундустуг кодээ Совет) «Чыраа-Бажы» совхозта (Чыргакы кодээ Совет), Өвүрнүң «Торгалыг» совхоз (Торгалыг кодээ Совет) кыштаглаашкынны организас чок эгелээнинден мал өлүп хораар чорукка таваржып турар. Малчыннар кышкы үеде дыка таарымча чок байдалда чурттап турар. Ылангыя Кара-Хаакта (Кызыл хоорай Соведи) малчыннарның чурттаар орап-савазы чылыглаттынмаан. Кодээ Советтерниң сессияларынга, күүском хуралдарынга малчыннарның амыдырал байдалының дугайын чугаалажып көөрү чугула деп эш Серяков түңнеп чугаалаан.

Культура, чырыдыышкын, социал хандырылга, амыдырал хандырылга министерстволарының болгаш өске-даа албан организацияларның удуртукчулары семинарның киржикчилериниң чамдык айтырыгларынга харыылааннар.

ЧУРУКТА: семинарның бөлүк киржикчилери.

Фотозу О. КОДУР-ООЛДУУ.

ПЛАН БОЛГАШ СОВЕТТЕР

Ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединиң ээлчеглиг сессиязынга 1968 чылда районнуң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планын болгаш бюджеттиң төлевилелин чугаалажып көрген.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында 3—4 чылдар мурнунда чүгле кодээ ажыл-агыйлыг турган район бөгүн бүгү-эвилел ужур-дузалыг аар үлетпүрлүг, келир үеде экономика талазы-биле улуг перспективтиг район болу бергенин илеткелчилер, райплан килдизиниң даргазы эш Сегленмей, райсан килдизиниң эргелекчизи эш Байыр болгаш санал берген депутаттар сеткил ханыышкын-биле демдеглээннер.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга ээлдар болдурган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, дооступ турар юбилейлиг чылда Барыын-Хемчик районнуң ажылчы чону күрүне мурнунга планныг онаалдаларын күүседир талазы-биле багай эвес ажылдааннар. Күрүнеге кодээ ажыл-агый продуктуларын садарының чыл планы хуусаа бетинде ажыр күүсеттинген: эът—112,2 хуу, сүт—105 хуу, дүк — 110,8 хуу болгаш тараа 8,2 катап ажыр күүсеттинген.

«Большевик» колхозтуң ажылишчилери кодээ ажыл-агый продуктуларын садарының болгаш нийтиниң мал бажын өстүрериниң күрүне планын бүгү чүзүн аайы-биле күүсеткен.

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хаяда комсомолчу аныяктарның коммунистиг күш-ажыл сүт-бараан фермазы республиканың комсомолчу аныяктарының аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ук ферма ВЛКСМ Төп Комитединиң Турачкаалдыг тугу-биле шаңнаткан. Ол ферманың мурнакчы саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Саая Идам-Сүрүң бир инектен-не 1905 кг сүт сагган. Ооң-биле чергелештир бедик көргүзүглерни Монгуш Чодураа, Куулар Хажыт, Хертек Александра, «Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазында Монгуш Тамара болгаш «Большевик» колхозунда Ооржак Достаңмаа чедип алганнар. 40 ажыг хойжу 100 төрүүр хойга онааштыр 90—111 хураганны менди дорук-турган болгаш бир хойдан 2 кг дүктү кыргып алган.

Районнуң үлетпүрү 10 айлар иштинде нийти продукция бүдүрериниң планын 109 хуу күүсеткен, эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге 13 хуу өскен. Ооң иштинде «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи нийти продукция бүдүрериниң планын 109 хуу, сорттуг даг-дүгүн — 107 хуу күүсеткен болгаш пландан дашкаар Төрээн чуртка 1200 тонна даг-дүгүн берген.

Электри энергия ажылдап кылыры 110 хуу, чылыг энергиязы 107 хуу күүсеттинген. 10 айларның планын Ак-Довурактың амыдырал хандырылга комбинады, хлеб заводу, Кызыл-Мажалыктың саржаг заводу эки күүсеткен.

Чыл планының күүселдези районнуң чамдык ажыл-агыйларында четпес чоруп турарын сессияга санал берген депутаттар демдеглээн. «Шекпээр» совхоз бо чылын күрүнеге 3 тонна дүктү, «Барлык» совхоз 30 тонна эътти чедир бербейн барган.

«Большевик» колхозтан өске ажыл-агыйлар бо чылын мыйыстыг бода малдың баш санын өстүрериниң планын күүсетпес шинчизин көргүзүп турар. Моон чылдагааның чүнүң-биле тайылбырлап болурул?

Мыйыстыг бода малдың эдержилгези, ылангыя тарып боозадылга чыл бүрү организас чок, ала чайгаарлаарының байдалынга уламчылап келген. 100 төрүүр инекке онааштыр «Барлык» совхоз чүгле 40, «Шекпээр» совхоз 50 бызаа алган.

Бода малдың янзы-бүрү чылдагааннар-биле хорамчага таваржыр чоруу чайлаттынмаан. Бо чылын 10 айлар иштинде безин 328 бода мал хораан.

Бүгү мыйыстыг бода малдың баш санынга онааштыр төрүүр инектерниң хуузу дыка эвээш болуп турар. Бо дугайында тодаргай чижекти «Шекпээр» совхозтан көрүп болур. Ол совхозта төрүүр инек эрткен чыл-биле деңнээрге 25 хуу кудулаан.

Районнуң кайы-даа ажыл-агыйларында малдың чайгы үеде семиртилгезин четпес, куду шынарлыг чоруткан. Моон түңнелинде күрүнеге ортумактан куду деңзилиг хөй баш мал садып турар. Бо чорук мал бажын өстүрериге шаптык болуру чугаажок.

План күүселдезин бирги ээлчегде ажыл-агыйларның удуртукчулары харыылаар дээрзи билдингир. Ындыг-даа болза районда, суурларда азы хоорайда эрге-чагырга органнары Советтер болганда план күүселдезинге, ону башкарарынга оларның организакчы ролю улуг болур ужурлуг.

Депутаттар М. Даржаа. Мөнге-Байыр, Төгүс-оол, О. Ангыр-оол колхоз, совхозтарда, Ак-Довурак хоорайда тудуп турар чурттаглга бажыңнарының шынары куду, үрей кылыр чорукту болдуруп. күрүнениң хөй түңнүг акша-хөреңгизинге артык чарыгдал үндүрүп турар дээш «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелин шүгүмчүлээннер.

Ынчалзажок колхозтуң, совхозтарның мурнунга салдынган планныг онаалдаларны күүседир дээш Советтер, оларның күүскомнары чогум кандыг хемчеглер ап турганын олар чугаалаваанар. Моон ап көөрге чамдык суур, хоорай Советтери план күүсеттинизин дээш ажыл-агыйларның удуртукчуларындан чогуур үезинде айтырар болгаш негээр хоойлу ёзугаар эргелерин бүрүн ажыглавайн турар.

Советтер болза ажыл-агыйларның планнарының канчаар күүсеттинип турарының байдалын депутаттарның болгаш доктаамал комиссияларның күжү-биле хынап, ооң түңнелин сессияларга чугаалажып, тодаргай практиктиг хемчеглерни алыр хүлээлгелиг.

Бо талазы-биле ажыл чер-чер Советтеринде кошкак чоруп турарын район Совединиң сессиязы айыткан. Советтер бот инициативтиг болур ужурлуг. Ындыг турбуже Ак, Шекпээр кодээ Советтери, ооң даргалары эштер Даржаа, Төгүс-оол олар инициатива чок, дидим ажылдавас, холдуунда-ла совхозтуң чорудуп турар хемчеглериниң кыдыында чоруп турар. Совхозтуң планныг онаалдаларын күүседиринге, ээлчеглиг кампания ажылдарын чорударынга киришпес, Акта, Алашта хуузунда мал өстүрүп, байып чоруур 120 ажыг кижини, оларның иштинде маңгыстадчак ёзу-биле чурттап, чоннуң малын оорлаар кижилерни доктаамал ажылга киирер дугайында айтырыг ам-даа шиитпирлеттинмээн.

Бо чылын район болгаш Ак-Довурак хоорай Советтериниң күүскомнары хөй-нийтиниң күжү-биле бедүүн стадион тудуун кылырын планнап алгаш, ону Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнуң байырлалында ажыглалга киирер турган. Техника күжү-биле хөй эвес ажылды кылырын Ак-Довурактың чамдык албан организацияларының удуртукчуларынга дааскан турда-ла, ону күүсетпээннер. Үр үениң иштинде чугаалажып келзе-даа, стадион кылдынмаан.

Районда күш-культура болгаш спортка талантылыг аныяктар хөй. Олар республика маргылдаазынга безин дээре черлерни ээлеп келген. Районнуң ажылчын, албан-хаакчыларының хөй кезии неделяда 2 дыштаныр хүнче шилчээн. Ындыг болганда, кижилер культурлуг дыштанылгазын кайа эрттирерил деп айтырыг чугаажок Советтерниң мурнунга тургустунар.

1968 чылда районнуң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планында кодээ ажыл-агый, үлетпүр, тудуг, культура, амыдырал хандырылгазының болгаш транспорт талазы-биле хөй ажылдарны кылыры көрдүнген.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжы үлетпүр бүдүрүлге, транспорт болгаш тудуг коллективтеринде, колхоз, совхозтарда калбарып, бедиткен хүлээлгелерни ап турарлар. Үлетпүрлүг Ак-Довурактың «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи юбилейлиг чылдың планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткеш, бо хүннерде 1968 чылдың үлүүнде ажылдап турар.

План күүселдези дээш ажылчы чоннарның чер-чер Советтери болгаш оларның хөй санныг депутаттары, активтери боттарының харыысалгазын болгаш организакчы ролюн партияның бо үедеги негелдези-биле дүүштүр улам-на бедидер ужурлуг.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корр.